

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARI İNSTİTUTU

Rasim Əliquliyev
Rəsmiyyə Mahmudova

**FƏRDLƏRDƏ
İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİNİN
FORMALAŞDIRILMASINA
STRUKTUR YANAŞMA**

EKSPRESS-İNFORMASIYA

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİ
SERİYASI

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARI İNSTITUTU

**Rasim Əliquliyev
Rəsmiyə Mahmudova**

**FƏRDLƏRDƏ
İNFORMASIYA MƏDƏNİYYƏTİNİN
FORMALAŞDIRILMASINA STRUKTUR
YANAŞMA**

EKSPRESS – İNFORMASIYA

**İNFORMASIYA CƏMİYYƏTİ
SERİYASI**

Bakı - 2011

Əliquliyev R.M., Mahmudova R.Ş. Fərdlərdə informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına struktur yanaşma. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: "İnformasiya texnologiyaları" nəşriyyatı, 2011, 46 səh.

Ekspres-informasiyada fərdlərin informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması məsələləri tədqiq edilir. İnformasiya mədəniyyətinə dair müxtəlif baxışlar, yanaşmalar araşdırılır və yeni struktur yanaşma təklif olunur. Fərdin informasiya mədəniyyətinin struktur elementləri - informasiyanın qəbul edilməsi, yadda saxlanması, mühafizəsi, emalı və təqdim olunması ilə bağlı bilik və bacarıqlar təhlil olunur. İnsanlarda informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması üçün bu bilik və bacarıqların hərtərəfli inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi əsaslandırılır.

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə çapa tövsiyə olunmuşdur.

Elmi redaktor: AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun sektor müdiri, t.e.n., dos. Zərifə Cəbraylova

ISBN: 978-9952-434-33-0

© "İnformasiya Texnologiyaları" nəşriyyatı, 2011

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	4
1. İnformasiya mədəniyyətinə struktur yanaşma.....	6
2.Fərdlərdə informasiyanın qəbulu mədəniyyəti.....	12
3. Fərdlərdə informasiyanın ilkin yadda saxlanması mədəniyyəti.....	16
4. Fərdlərdə informasiyanın emalı mədəniyyəti.....	26
5. Fərdlərdə informasiyanın mühafizəsi mədəniyyəti.....	31
6. Fərdlərdə informasiyanın təqdim olunması mədəniyyəti.....	35
7. Nəticə.....	39
ƏDƏBİYYAT	42

GİRİŞ

İnsan daim onu əhatə edən informasiya mühiti – Infostera ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Müasir dövrdə insan fəaliyyətinin böyük bir hissəsi məhz informasiya ilə bağlıdır: mütaliə etmək, televizora baxmaq, musiqi dinləmək, dərs oxumaq, nəyi isə müzakirə etmək, ünsiyyətdə olmaq və s.

Baxmayaraq ki, informasiyanın emalı və mübadiləsi ilə insanlar yarandığı gündən əsrlərdir məşğul olurlar, müasir dövrdə informasiya fəaliyyəti, informasiya ilə lazımi şəkildə davranmaq üçün lazım olan bacarıq və vərdişlər böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Bu da son zamanlar informasiya cəmiyyətinin meydana gəlməsi və inkişafı ilə əlaqədardır. Bu cəmiyyətdə informasiya əsas strateji resurs hesab olunduğu üçün, hansı sahədə fəaliyyət göstərməsindən asılı olmayaraq hər kəsdən informasiya ilə yüksək şəkildə davranmaq, lazımi informasiyanı vaxtında əldə etmək və öz fəaliyyətində tətbiq etmək tələb olunur.

Ona görə də hazırda informasiya cəmiyyətinin uğurlu inkişafı bir sıra amillərlə yanaşı, həm də, insanların və ümumilikdə cəmiyyətin informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi ilə xarakterizə olunur.

Belə ki, informasiyanın həcmının sürətlə artması nəticəsində insanlar informasiya ilə həddən çox yüklənilirlər və bu da onların normal fəaliyyətinə mənfi təsir göstərir. Başqa sözlə, insan həmişəkindən dəfələrlə artıq yeni informasiya qəbul və emal etməyə, yadda saxlamağa və öz fəaliyyətində tətbiq etməyə məcburdur ki, bu da müasir dövr üçün xarakterik olan

informasiya yorğunluğuna gətirib çıxarır. Tədqiqatlar göstərir ki, informasiya yorğunluğu insanın düşünmə qabiliyyətini azaldır, normal fəaliyyətinə mənfi təsir göstərir, tibbi-psixoloji baxımdan isə fəsadların meydana çıxmasına səbəb olur [1].

Ona görə də insanları bu cəmiyyətdəki həyat şəraitinə hazırlamaq, onlara informasiya ilə səmərəli davranmağı öyrətmək zəruriyyəti meydana çıxır. Başqa sözlə, informasiya cəmiyyətində yaşamaq və fəaliyyət göstərmək üçün insanlarda yüksək informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması müasir dövrün ən mühüm vəzifələrindən birinə çevrilir.

1. İnformasiya mədəniyyətinə struktur yanaşma

Aparılan tədqiqatların təhlili göstərir ki, informasiya mədəniyyəti anlayışına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bu onunla əlaqədardır ki, informasiya mədəniyyəti integrativ, yəni digər mədəniyyət formalarını özündə birləşdirən yeni mədəniyyət formasıdır və onun əhatə dairəsi genişdir. Digər tərəfdən isə bu problemlər üzərində müxtəlif elm sahələrinin mütəxəssisləri tərəfindən araşdırmalar aparılmış və fərqli aspektlərə əsaslanan müxtəlif yanaşmalar, baxışlar irəli sürülmüşdür. Onların bəzilərini nəzərdən keçirək:

“informasiya mədəniyyəti – informasiya yanaşmasından istifadə etmək, informasiya şəraitini təhlil etmək və informasiya sistemlərinin səmərəliliyini artırmaq qabiliyyətidir” [2].

“informasiya mədəniyyəti – insana informasiya fəzasında sərbəst şəkildə davranmağa, onun formalaşmasında iştirak etməyə və informasiya qarşılıqlı əlaqəsini həyata keçirməyə imkan verən bilik səviyyəsidir” [3].

“informasiya mədəniyyəti – informasiyanın əldə olunması, ötürülməsi, saxlanması və tətbiq olunması sahəsində insan fəaliyyətinin keyfiyyət göstəricisidir” [4].

“informasiya mədəniyyəti – sosial əhəmiyyətli informasiyanın mənimsənilməsi prosesində fərdin daxili aləminin harmoniyalaşmasıdır” [5].

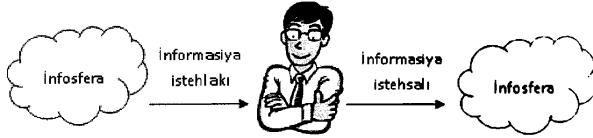
“informasiya mədəniyyəti – insanın ümumi mədəniyyətinin tərkib hissələrindən biri olub, həm ənənəvi, həm də yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə fərdi

informasiya tələbatının optimal ödənilməsi üçün müstəqil, məqsədyönlü fəaliyyəti təmin edən bilik və bacarıqlar sisteminin, həmçinin informasiya dünyagörüşünün məcmusudur” [6].

Bu anlayışın müxtəlif şəkildə elmi izahı fərdin informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması ilə bağlı müxtəlif yanaşmaların meydana çıxmasına səbəb olmuşdur.

Ümumi şəkildə demək olar ki, “informasiya mədəniyyəti” anlayışının məzmunu insanın ətraf informasiya mühiti ilə qarşılıqlı əlaqələrini əks etdirir. Bu baxımdan, informasiya mədəniyyəti – insanın informasiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, mühafizəsi, təqdim olunması, həmçinin informasiyadan istifadə edərkən hüquqi və etik normalara əməl olunması ilə bağlı malik olduğu bilik və bacarıqların məcmusu kimi müəyyən edilə bilər. Ona görə də, informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına, insanın informasiya ilə qarşılıqlı münasibətlərini, bu zaman meydana çıxan problemləri araşdırmaq və onları aradan qaldırmaqla nail olmaq olar.

İnsan onu əhatə edən İnfosfera ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu zaman, bir tərəfdən informasiyanı qəbul edən, yadda saxlayan, emal edən (informasiya istehlakçısı), digər tərəfdən isə onu ötürən (informasiya istehsalçısı) rolunda çıxış edir. Bu baxımdan, insanın informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması prosesi dekompozisiya olunaraq informasiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, mühafizəsi və ötürülməsi mərhələlərinə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir.

Şəkil 1. İnsanın infosfera ilə qarşılıqlı əlaqəsi

İnsanın informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi onun informasiya ilə davranışında özünü göstərir. Lakin bütün insanların informasiya ilə davranışı eyni səviyyədə olmur. Məsələn, bir qrup insanlar var ki, onlarda informasiyanı qəbul etmə, mənimsəmə qabiliyyəti çox yüksəkdir. Belə qrup insanlar ətraf mühitdən onlara lazım olan informasiyanı əldə etməyi bacarırlar. Müəyyən qrup insanlarda isə güclü yaddaş olur, onlar əldə etdikləri məlumatları uzun müddət yadda saxlayır və lazım olanda öz fəaliyyətlərində, müəyyən bir problemin həllində məharətlə istifadə edirlər.

Başqa qrup insanlar da var ki, onlar yüksək səviyyədə analitik təfəkkürə, iti zəkaya malik olur və əldə edilən məlumatlar əsasında daha tutumlu və yeni fikir hasil edirlər.

Digər bir qrupa aid olan insanlarda isə informasiyanı təqdim etmək qabiliyyəti yüksək səviyyədə inkişaf etmiş olur. Onlar malik olduqları informasiyanı cəmiyyətə, hər hansı auditoriyaya lakonik, anlaşılıq şəkildə təqdim edir, öz aydın və səlis danışqları ilə auditoriyanı ələ almağı bacarırlar.

Bu bacarıqlar insanlarda bu və ya digər səviyyədə inkişaf etmiş olur, hər kəsdə hansısa keyfiyyətlərə rast gəlinir, lakin çox nadir hallarda bu keyfiyyətlərin hamısı eyni insanda kompleks

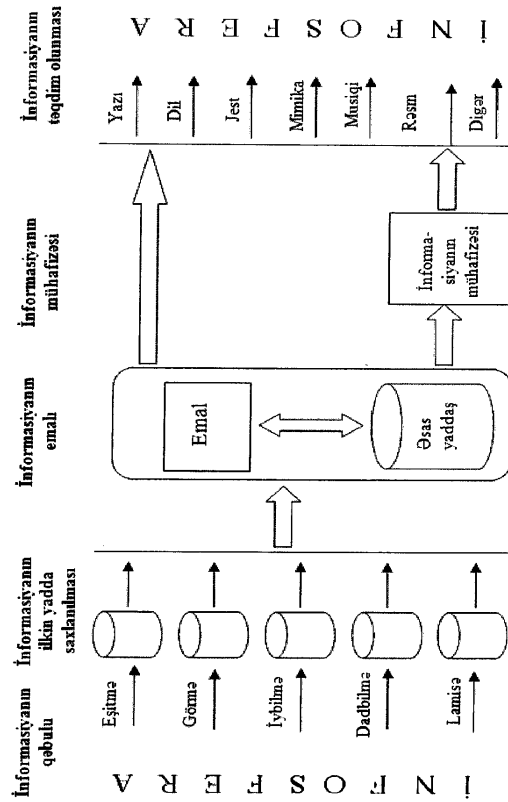
şəkildə cəmləşir. Informasiya cəmiyyəti öz xarakterinə görə intellektual bir cəmiyyətdir, insanların bu cəmiyyətdə özünə layiqli yer tuta bilməsi üçün onlarda həmin keyfiyyətlər yüksək səviyyədə olmalıdır.

İnsanlarda informasiyanın qəbulu (ətraf mühit haqqında məlumatların toplanması), yadda saxlanması, emalı və ötürülməsi (ətraf aləmə, cəmiyyətə təqdim olunması), zəruri hallarda mühafizəsi ilə bağlı olan bacarıqları inkişaf etdirmək lazımdır. Məlumdur ki, bəzi peşələr istisna olmaqla bu bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün məqsədyönlü işlər aparılır. İnsanların peşə fəaliyyətinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq onlarda informasiyanın yadda saxlanması, emalı yaxud informasiya ilə davranışı ilə bağlı olan digər bacarıq və vərdişlər daha çox inkişaf edir. Məsələn, aktyorlar üçün nitq qabiliyyəti, öz qəhrəmanının hiss və həyəcanının tamaşaçıya çatdırılması vacib şərtlərdəndir, ona görə də onlara informasiyanın xüsusi formada təqdim olunması kimi keyfiyyətlər aşılanır.

Alimlər, tədqiqatla məşğul olan insanlar daim müxtəlif mənbələrdən əldə etdikləri informasiya və faktları müqayisə və təhlil etdikləri üçün onlarda analitik təfəkkür yüksək olur. Müəyyən peşə sahibləri də var ki, onların peşəsi yüksək yaddaşın olmasını tələb edir, ona görə də onlarda bu qabiliyyət inkişaf edir və s.

Bu qabiliyyətlər insanlarda müxtəlif səviyyədə olduğu üçün onların ümumi informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi də müxtəlif olur. Informasiya mədəniyyətinin lazımi səviyyədə olmaması insanın təhsil və professional fəaliyyəti dövründə əldə edə biləcəyi uğurlara mənfi təsir göstərir. Ona görə də, insanın

ümumi informasiya mədəniyyətinin strukturuna görə:
a)informasiyanı qəbul etmə, b)yadda saxlama, c)emal, d)zəruri hallarda mühafizə etmə və e)təqdim etmə bacarıq və qabiliyyətlərindən birbaşa asılı olduğunu nəzərə alaraq, bu bacarıqları ayrı-ayrılıqda araşdırmaq və inkişaf etdirməklə fərdin ümumi informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına nail olmaq olar. (Şəkil 2.)

Şəkil 2. Fərdlərdə informasiya mədəniyyətinin strukturunu

2. Fərdlərdə informasiyanın qəbulu mədəniyyəti

İnformasiyanın dəqiq, adekvat qəbulu bacarığını insanın infosfera ilə qarşılıqlı münasibətində ilkin mərhələ hesab etmək olar. İnsanın inkişafı və şəxsiyyət kimi təşəkkülü ətraf mühit haqqında dolğun informasiyanın duyğu orqanları vasitəsilə qəbul edilməsi ilə başlayır. Bu ilkin informasiyalar əsasında müəyyən emal prosesindən sonra bilik, şüur və dünyagörüşü formalaşır. Qeyd etmək lazımdır ki, informasiyanın qəbulu bir sıra faktorlardan asılıdır: informasiyanın qəbul edilməsi üsulundan, informasiyanın forma və məzmunundan, qarşıya qoyulan məqsəddən, həvəsdən, insanın müşahidəçilik qabiliyyətindən, diqqətini cəmləşdirə bilməsindən, səhhətindən və s.

Məlumdur ki, insanlarda informasiyanı qəbul etmə kanallarının (hissiyat orqanlarının) imkanları müxtəlifdir. İnformasiyanın qəbul edilməsi imkanlarına görə insanları bir neçə altqrupa – vizuallar, audiallar, kinestetiklər və digitallara ayırırlar. Vizuallar informasiyanı əsasən görmə, audiallar isə eşitmə orqanı vasitəsi ilə qəbul edirlər. Kinestetiklərə hissiyyatın digər növləri təsir edir – iybilmə, toxunmaqla hissetmə, hərəkət və s. Digtallar (və ya diskretlər) isə işarələr, rəqəmlər və məntiqi nəticələr əsasında məntiqi dərk etməyə nail olurlar. Ona görə də, informasiyanın insan tərəfindən qəbul edilmə səviyyəsi bu informasiyanın hansı formada: mətn, səs, görüntü və s. şəklində təqdim edilməsindən və insanın əsas qəbul etmə kanalına nə dərəcədə uyğun olmasından asılıdır.

İnformasiyanın qəbulu prosesi insandan bir sıra xüsusi bacarıq və qabiliyyətlər tələb edir ki, onlardan biri də müşahidəçilikdir. Müşahidəçilik hadisə və predmetlərdə az nəzərəçarpan, lakin çox vacib olan təfsilatları, xüsusiyyətləri, əlamətləri və s. hiss etmək qabiliyyətidir. Bu, lazım olan informasiyanın əldə edilməsi vasitəsidir və qabaqcadan düşünülmüş planlı və sərbəst qəbuletmədir. Belə ki, müəyyən bir predmetin hərtərəfli öyrənilməsinə yönəlmiş müşahidə, adətən, məsələnin qoyuluşuna uyğun olaraq dəqiq plan üzrə, sistemli şəkildə müəyyən ardıcılıqla keçirilir [7].

Müşahidəçilik insanın həyat təcrübəsindən və malik olduğu biliklərdən, həmçinin müəyyən dərəcədə hər şeyi öyrənmək və bilmək istəyindən asılıdır. Eyni zamanda, insanın digər psixi xüsusiyyətləri kimi, müşahidəçilik qabiliyyəti də fitri istedad deyil, onu xüsusi çalışmalar və məşqlər vasitəsi ilə inkişaf etdirmək olar. Şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı üçün müşahidəçilik qabiliyyətinin yüksək səviyyədə olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də, uşaq yaşlarından başlayaraq, insanların müşahidəçilik qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi çox vacibdir.

Müxtəlif duyğu orqanları vasitəsi ilə qəbul edilən informasiyanın dərk edilməsi diqqətin cəmləşdirilməsi, həvəsin olması və bu kimi digər amillərlə də əlaqədardır. Məsələn, insanın diqqəti elə qurulub ki, hər hansı səs, parlaq görüntü və s. diqqəti daha tez cəlb edir. Nəticədə, diqqəti lazımı informasiyaya yönəltmək mümkün olmur, insanın fikri məqsəddən yayınır ki, bu da informasiya qəbulunun yarımçıq və ya qeyri-dəqiq olmasına səbəb olur. İnformasiyanın tam və

düzgün qəbulu üçün diqqətin lazımı informasiyanın üzərində cəmləşdirilməsi və oradan yalnız vacib məlumatların götürülməsini öyrənmək çox vacibdir. Bu xüsusi olaraq öyrədilməlidir.

İnsanın malik olduğu təcrübə və biliklər də informasiyanın qəbulu zamanı mühüm rol oynayır. Məsələn, hər hansı bir işdə təcrübəli, öz işini yaxşı bilən insan, onu maraqlandıran və işə aid olan hadisə və predmetlərin mahiyyətini təcrübəsi və biliyi az olanlara nisbətən daha tez başa düşür, bu hadisə və predmetlərdən daha çox informasiya əldə edir.

Mütəxəssislərin fikrincə, informasiyanın qəbulu və qavranılması həmçinin qarşıya qoyulan məqsəddən asılıdır. Məsələn, insan müstəqil şəkildə hər hansı bir fəaliyyətlə məşğul olmaq istəyirsə, həmin fəaliyyət növünə aid bütün informasiyanı toplamağa və mənimsəməyə çalışır. Təbii ki, bu zaman daha çox informasiya əldə etməyə nail olur.

İnformasiyanın məzmununun insanın maraq dairəsinə uyğun olub-olmaması da informasiyanın qəbul edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İnformasiya qəbulu müəyyən dərəcədə insanın səhhəti ilə də bağlıdır. Məsələn, insanın xəstə və ya həddən çox yorğun olması, əhval-ruhiyyəsinin pis olması informasiyanın qəbulu və dərk edilməsinə mənfi təsir göstərən amillərdəndir.

İnformasiyanın qəbulu qeyd olunan faktorlardan asılı olsa da, əsas faktor informasiyanın insanın qəbul etmə kanalının imkanlarına uyğun olmasıdır. Hazırda tətbiq olunan ənənəvi dərslər-sinif sistemində şagirdlərin informasiyanı qəbul etmə kanalının müxtəlifliyi nəzərə alınmır. Ona görə də,

informasiyanı qəbul etmə üsulu müəllimin informasiyanı təqdim etmə üsuluna uyğun gələn şagirdlər müəllimin dediklərini daha yaxşı mənimsəyirlər, qalanları isə çətinlik çəkirlər.

Hesab edirik ki, xüsusi psixoloji müşahidə və testlər vasitəsilə məktəbliləri informasiyanı qəbuletmə xüsusiyyətlərinə əsasən qruplaşdırmaq, tədris materialının təqdim olunma formasını onların xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırmaqla hər kəsin informasiyanı mənimsəmə səviyyəsini yüksəltmək olar. Eyni zamanda, tədriscən digər qəbuletmə kanallarını da inkişaf etdirmək lazımdır. Çünki mütəxəssislərin fikrincə, informasiyanın həmişə eyni kanalla qəbulu insanı yorur, informasiyanı qəbul etmə kanallarına kompleks təsir isə, əksinə informasiyanın qəbul edilmə və yadda saxlanma dərəcəsini yüksəldir. Mütəxəssislər qəbuletmə kanalının həddən çox yüklənməsinin qarşısını almaq üçün insanın informasiyanı qəbuletmə kanallarının dövrü olaraq dəyişdirilməsini məsləhət görürlər. Məsələn, mətni oxuyub yorulan zaman onu səsləndirib qulaq asmaq, yaxud da əksinə audio və ya video fayl şəklində olan informasiyanı artıq qəbul edə bilmədikdə, onun mətn variantına müraciət etmək lazımdır [8]. Bu amil elektron dərsliklərin hazırlanması zamanı mütləq nəzərə alınmalıdır, bu dərsliklərdə informasiyanın bütün növ təqdimat formaları işlənməlidir ki, istənilən növ qəbul etmə üsuluna malik insanlar bu informasiyanı mənimsəyə bilsinlər.

3. Fərdlərdə informasiyanın ilkin yadda saxlanması mədəniyyəti

İnsanın informasiya ilə yüksək səviyyədə davranışını təmin edən ən vacib komponentlərdən biri də onun yaddaşdır. İnsan illər boyu müxtəlif üsullarla – təhsil, şəxsi təcrübə, başqalarının təcrübəsinin öyrənilməsi və s. üsullarla əldə etdiyi bilik və bacarıqları yadda saxlamaq, öz həyat və fəaliyyətində tətbiq etməklə inkişaf edir, kamilləşir və cəmiyyətin inkişafında müəyyən rol oynayır. İnsanı cəmiyyətə bağlayan onun yaddaşdır. İstər təhsil, istərsə professional fəaliyyət dövründə uğur qazanmaq üçün yaddaşın rolu və əhəmiyyəti böyükdür.

Müasir dövrdə informasiyanın həcmnin sürətlə artması insanların yaddaşının həddən artıq yüklənməsinə səbəb olur. İnsanlar belə nəhəng həcmdə informasiya axını qarşısında aciz qalırlar, bu qədər informasiyanı qəbul etmək, yadda saxlamaq böyük çətinliklər törədir, çünki yaddaşın imkanları məhduddur. Mütəxəssislər informasiyanın artım tempi ilə insanların informasiyanı mənimsəmək qabiliyyəti arasında yaranan bu problemi informasiya böhranı adlandırırlar [9].

Yaddaşın işini yüngülləşdirmək üçün yaddaş proseslərini öyrənmək, informasiyanın xüsusi üsul və metodlarla yadda saxlanması vərdişlərinə yiyələnmək, yaddaşı məşq etdirməklə onun inkişaf etdirilməsinə nail olmaq lazımdır.

Məlumdur ki, heç də hamının yaddaşı eyni səviyyədə deyil. İnsanlar müxtəlif əlamətlərə görə fərqləndikləri kimi,

yaddaşın xüsusiyyətlərinə və növlərinə görə də bir-birlərindən fərqlənirlər.

Psixoloqlar insanın yaddaşını bir sıra xüsusiyyətlərə görə təsnif edirlər. Yaddaşın təsnifatı ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. [10] – da yaddaşın aşağıdakı xüsusiyyətlərə görə fərqləndiyi qeyd olunur:

- psixi aktivlik xüsusiyyətlərinə görə;
- informasiyanın saxlanılma müddətinə görə;
- fəaliyyət məqsədinin xüsusiyyətlərinə görə (ixtiyari, qeyri-ixtiyari).

Psixi aktivlik xüsusiyyətlərinə görə yaddaşın dörd növü var: hərəkəti yaddaş, canlı (əyani) yaddaş, emosional yaddaş və şifahi-məntiqi yaddaş. Hərəkəti yaddaş – müxtəlif hərəkətlərin yadda saxlanması və təsəvvürə gətirilməsinə xidmət edir. Canlı yaddaş vasitəsilə insan üzləri, səsləri, predmetləri, onların rəngini, bəzilərinin işə ətrini, dadını, formasını yadda saxlayır. Emosional yaddaş növü nə vaxtsa insanın yaşadığı emosiya və hisslərin yadda saxlanması və yenidən xəyalında canlandırılmasına xidmət edir. Şifahi-məntiqi yaddaş işə düsturlar, sxemlər, terminlər və digər bu kimi abstrakt anlayışların yadda saxlanmasına kömək edir. Yaddaşın digər növləri ilə müqayisədə biliklərin mənimsənilməsində şifahi-məntiqi yaddaş böyük rol oynayır.

Canlı yaddaşın özü də informasiyanı qəbul etmə kanallarının növündən asılı olaraq bir neçə alt-növə ayrılır ki, bunlara görmə, eşitmə, iyilmə, dadılmə və toxunmaqla hissetmə yaddaşı aiddir. İnsanların bəzilərində görmə, bəzilərində eşitmə yaddaşı daha çox inkişaf edir. Bəzi insanlar

isə informasiyanı qısa şəkildə qeyd etməklə daha yaxşı yadda saxlayırlar.

Yaddaş növlərinin inkişaf səviyyəsindəki müxtəliflik, fərdin informasiya ilə davranışında özünü göstərir və həyatda əldə edəcəkləri nəticələrə bu və ya digər dərəcədə təsir edir. Ona görə də insanların yaddaş xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və kiçik yaşlardan başlayaraq onlarda bu xüsusiyyətlərin inkişaf etdirilməsi informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasının vacib mərhələlərindən biri kimi nəzərdə tutulmalıdır. Beləliklə, yaddaş xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə yaddaşın növləri ilə tanışlıqdan, diqqətin öz yaddaşında cəmləşdirilməsindən və yaddaşın inkişafı üçün tapşırıqların mənimsənilməsindən başlanmalıdır.

Sübut olunmuşdur ki, informasiyanın yadda saxlanması seçim xarakterlidir, insan üçün vacib həyati əhəmiyyətə malik olan informasiya uzun müddət, bəzən də ömürlük saxlanılır. Əgər insan dərk edirsə ki, yadda saxlanılan informasiya hər hansı bir məsələnin həlli üçün çox vacibdir, yadda saxlanılma prosesi asan baş verir. Buradan da belə nəticəyə gəlmək olar ki, yadda saxlanılan informasiya vaciblik dərəcəsinə görə təsnif olunmalıdır.

İnsanın davranışı, tələbatları, maraqları, arzuları, məqsədləri ilə bağlı olan hər şey insanın şüurunda saxlanılır və asanlıqla yadda salınır. Həyatda və professional fəaliyyətdə tətbiq olunmayan informasiya isə unudulur. Ona görə də, informasiyanın yaddan çıxarmaması üçün onu daim təkrarlamaq və öz fəaliyyətində tətbiq etmək tövsiyə olunur. Təkrarlama

həmişə yadda saxlamanın ən yaxşı üsulu hesab olunmuşdur. Buna aid belə bir atalar sözü də var: “Təkrar biliyin anasıdır”.

Lakin daha yaxşı yadda saxlamaq üçün yalnız təkrar yetərlı deyil, informasiya xüsusi şəkildə qruplaşdırılmalı və bir-biri ilə əlaqələndirilməlidir. İnformasiyanın asan yadda saxlanılması üçün o, yaxşı strukturlaşdırılmalıdır. Bu, o deməkdir ki, yeni daxil olan hər bir informasiyanın artıq mövcud olan informasiya bazası ilə əlaqələndirilməsi, şüurlu interpretasiyası vacibdir.

İnformasiyanın yadda saxlanılmasını asanlaşdıran üsullardan biri də assosiasiyalar üsuludur. Sübut olunmuşdur ki, informasiyanın artıq məlum, yəni yaddaşda olan anlayışlarla assosiativ əlaqələndirilməsi zamanı yeni informasiya daha yaxşı mənimsənilir.

Yaddaşın inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif üsullar mövcuddur. Bu üsullardan biri də mnemotexnikadır. Mnemotexnika (yunanca mnemonikon – yadda saxlamaq bacarığı) – yadda saxlamayı asanlaşdırmağa xidmət edən xüsusi üsullar sistemidir. Mnemotexnikada informasiyanın yadda saxlanılması həmin informasiyanın beyin dilinə çevrilməsinə, yəni kodlaşdırılmasına əsaslanır. Beyin dili – görmə obrazlarıdır [11].

Bundan başqa, yaddaşın fəaliyyətinə müsbət təsir edən digər üsullardan da istifadə edilir. Müasir psixologiyada mətn, səs, obrazlar şəklində və digər növdən olan informasiyanın yadda saxlanılması imkanlarının artırılmasına yönəlmiş çoxlu sayda metodikalar mövcuddur. Məsələn, mətn tipli informasiyanın daha səmərəli yadda saxlanılması üçün istifadə

olunan şifahi mətnin alqoritmləşdirilməsi metodikası çoxlarına məlumdur. Bu metodika elmi, elmi-kütləvi mətnlərin, şifahi məruzə və çıxışların yadda saxlanılmasını asanlaşdırmaq üçün tətbiq edilir. Bu üsulun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, əvvəlcə ümumi məzmunundan əhəmiyyətli informasiya ayrılır, sonrakı mərhələdə isə həmin seçilmiş informasiyanın içərisindən əsas fikirlər seçilir və bu fikirlər obraz-sözlərə qədər sıxılır. Nəticədə bu sözlər çıxış zamanı məruzəçinin nitqini ardıcıl şəkildə təqdim etməyə kömək edən açar rolunu oynayır.

Bəzi mənbələrdə qeyd edilir ki, insan öz aqli imkanlarından tam istifadə etmir. Bu da onunla bağlıdır ki, insanlar aqli qabiliyyətlərini, o cümlədən də yaddaşlarını inkişaf etdirmək üçün nə etmək lazım olduğunu bilmir və buna səy göstərmirlər. Yaddaşın fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün informasiyanın əsas yadda saxlanılması üsullarını bilmək və bu üsulları tətbiq etməyi bacarmaq lazımdır.

Mütəxəssislərin fikrincə, bir sıra yaddaş qanunları var ki, onlardan xəbərdar olmaqla, səmərəli yadda saxlama üsulları hesab olunan xüsusi üsullardan istifadə etmədən də, yaddaşın yaxşılaşdırılmasına nail olmaq olar [12]:

Parlaq təəssüratlar qanununa görə qeyri-adi, nə iləsə fərqlənən hər şey insan tərəfindən asanlıqla yadda saxlanılır. Məsələn, keçmiş illəri yada salmağa çalışan hər kəs daha çox özünün və yaxınlarının həyatında baş verən əlamətdar hadisələri – ad günləri, bayramlar, hansısa gəzintilər və bu kimi digər hadisələri daha yaxşı xatırlayır. Digərlərindən fərqli, orijinal və zövqlə yaradılan və təqdim edilən informasiya insanın yaddaşına həkk olunur. Ona görə də informasiyanı yadda

saxlamazdan əvvəl onu elə şəkildə emal etmək lazımdır ki, o qeyri-adi və fərqli olsun, onda beyin onu daha yaxşı mənimsəyir.

İnformasiyanın əhəmiyyətliyi qanununa görə insanın yaşayışı və ya ilkin həyat tələbatının ödənilməsi ilə bağlı - qidalanmaya, əsas vərdislərə və s. aid olan informasiya asanlıqla yadda saxlanılır. İnsanın hobbisi, həyat dəyərləri, ixtisası, hiss və emosiyaları, şəxsi müvəffəqiyyətləri ilə bağlı olan informasiyanın da yadda saxlanılması çətinlik törətmir. İnsan lazımı informasiyanın yaxşı yadda saxlanılmasını təmin etmək üçün onu yadda saxlamazdan əvvəl, bu informasiyanın onun həyatındakı əhəmiyyətlilik dərəcəsi barədə düşünməli, gələcəkdə bunun hesabına karyerasında yüksəlişə nail olacağı barədə daxilən özünü inandırmalıdır. Yəni, yadda saxlanılan informasiya əvvəlcə əhəmiyyətlilik dərəcəsinə görə təsnifləndirilməlidir.

Motivasiya qanununa görə insanda bu və ya digər informasiyanı yadda saxlamaq üçün güclü motivasiya - səbəb və ya məcbur edən qüvvə, arzu varsa, onun mənimsənilməsi problem yaratmır. Motivasiya qanunundan istifadə etmək üçün əlavə, hətta süni motivasiya yaratmağı bacarmaq lazımdır. Məsələn, bir çoxları üçün mübahisə və ya rəqabət yaxşı motivasiyadır. Digərlər üçün isə - konkursda, yarışmada iştirak edərsə gözlənilən mükafat güclü motivasiyadır. Əgər sağirdlər hesab edirlərsə ki, keçilən predmet həyatda onlara lazım olmayacaq, onlar həmin predmeti öyrənmirlər. Ona görə də, özünü motivasiya etmək üçün materialla gələcək fəaliyyət arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq lazımdır.

Fəaliyyət qanununa əsasən əldə edilən informasiya insanın fəaliyyətində nə qədər çox istifadə olunursa, daha yaxşı yadda qalır. İstənilən informasiyanı daha yaxşı və tez mənimsəmək üçün, onun üzərində hər hansı bir əməliyyat aparmaq lazımdır.

Köklənmə qanununa əsasən isə, istənilən fəaliyyət kimi, özünü informasiyanı yadda saxlamağa kökləmək, bir-iki dəqiqə də olsa ona hazırlaşmaq lazımdır. Hər bir yadda saxlama xüsusi yanaşma tələb edir. Əgər informasiyanı uzun müddətə yadda saxlamaq lazımdırsa, xəyalən buna köklənmək lazımdır: uzun müddətə. Həmçinin çətin materialı yadda saxlamaq üçün, hər səhifənin üzərindən 3-5 saniyə ərzində keçməklə əvvəlcə onu gözdən keçirmək lazımdır. Əvvəlcədən informasiyaya baxdıqda beyin bir çox vacib xüsusiyyətləri toplamağa macal tapır. Eyni zamanda, nədən söhbət getdiyini əvvəlcədən bildikdə, beyin materialı daha rəşional mənimsəyə bilər. Materialın mürəkkəbliyinə və məzmununa köklənmək üçün əvvəlcədən həmin materialı nəzərdən keçirmək lazımdır.

Mətnin təqdim edilməsi şəraitinə köklənmə. Bu qanuna görə əgər insan öyrənilən materialı imtahanda, hesabatda, konfransda istifadə edəcəksə, onda, özünü həmin şəraitə kökləməli – dinləyicilərin üzünü və reaksiyasını, ona verilə biləcək sualları xəyalında canlandırmalı, materialı hansı sürətlə təqdim etməyi, suallarla onun çıxışını kəsərlərsə, necə davam edəcəyini və s. göz önünə gətirməlidir.

Əvvəlki biliklər qanununa görə, insan müəyyən bir mövzuya aid daha çox informasiyaya malikdirsə, həmin mövzuya aid hər bir yeni informasiya daha yaxşı və tez yadda

saxlanılır. Ona görə də, hər kəs yadda saxlanılması lazım gələnlə materialla tanış olarkən, əvvəlcədən məlum olan bilikləri aktivləşdirməyə çalışmalıdır. Bu, artıq mənimsənilmiş olan informasiya ilə yeni qəbul edilən informasiya arasında əlaqə yaratmaq üçün lazımdır. Yeni materialı mənimsəməyə başlamazdan əvvəl, əvvəlki biliklərin yadda salınması, təhlil edilməsi və strukturlaşdırılması çox əhəmiyyətlidir.

Yaddaş izlərinin qarşılıqlı təsiri qanununa görə, hər hansı bir informasiyanı yadda saxladıqdan dərhal sonra daha bir informasiyanı yadda saxlamağa çalışarkən, sonuncu yadda saxlama əvvəlkinə mənfi təsir edir. Bu ona görə belə olur ki, beyin əvvəlki informasiyanı emal edib qurtarmamış yenisinin qeyd edilməsi tapşırığını alır və informasiyanın emalı yarımçıq qalır. Bu səbəbdən də, informasiyanın gecə vaxtı qəbul edilməsi daha səmərəli sayılır, çünki, bundan sonra insan yatır və beyinə yeni informasiya daxil olur.

Digər tərəfdən, yadda saxlanmaq üçün daxil olan yeni informasiyaya ondan bir az əvvəl mənimsənilmiş informasiyanın yaddaş izləri təsir edir. Ona görə də, əvvəlki informasiyanın izi mane olmasın deyərək, səhər tezdən öyrənmək və yadda saxlamaq məsləhət görülür. Təbii ki, informasiyanın yadda saxlanılması ilə yalnız səhər və ya gecə məşğul olmaq həmişə insandan asılı deyil. Lakin elə etmək olar ki, yadda saxlama prosesi dalbadal yerinə yetirilməsin. Hansısa informasiyanı yadda saxladıqdan sonra, yadda saxlama ilə heç bir əlaqəsi olmayan işlə məşğul olmaq və hər 30-40 dəqiqədən sonra 3-10 dəqiqə fasilə etmək lazımdır. Fasilə zamanı isə hər hansı yeni informasiyanın qəbul edilməsi ilə bağlı olmayan bir

fəaliyyətlə məşğul olmaq lazımdır. Yəni, radioya qulaq asmaq, televizora baxmaq, mütlaliə etmək məsləhət deyil, pəncərədən çölə baxmaq, küçəyə çıxmaq, hansısa yüngül fiziki işlə məşğul olmaq və ya dincəlmək olar.

Müvəqqəti təbəqə qanununa görə, insanın ətrafında eyni zamanda baş verən hər şey sanki eyni müstəvidə yerləşir. Məsələn, insan bir musiqi parçasını dinləyərkən onu ilk dəfə eşitdiyi zaman yanında olan, lakin cizgilərini çoxdan unuduğu insanın üzünü xatırlaya bilər. Bu, özlüyündə təbii zaman assosiasiyasıdır. Hadisə, fakt və təəssüratlar yaddaşda ətraf mühitlə birgə qeyd olunaraq ayrılmaz bir qrup yaradır, assosiativ əlaqəyə girirlər. Ona görə də unudulmuş bir informasiyanı yada salmaq üçün, ilk öncə həmin zaman qatını canlandırmağa çalışmaq lazımdır.

Bir sıra amillər var ki, onlar yaddaşın fəaliyyətinə bu və ya digər dərəcədə mənfi təsir göstərir: düzgün qidalanmamaq, yuxu rejiminə əməl edilməməsi, həddən çox yorğunluq, içki və siqaret kimi zərərli adətlər və s. Bunun üçün hər kəs yaddaş gigiyenası ilə bağlı məlumatlı olmalı və buna riayət etməlidir ki, yaddaşını qoruya bilsin. Məsələn, beynin normal fəaliyyətini təmin etmək üçün lazımı qədər açıq havada olmaq, yuxu rejiminə əməl etmək vacib hesab olunur.

Yaddaşın düzgün idarə edilməsi, həmçinin düzgün qidalanmadan asılıdır. Düzgün qidalanma yaddaşın inkişafı üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bilirik ki, insan orqanizmi bir-biri ilə əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərən mürəkkəb bir sistemdir. Beynin fəaliyyətini gücləndirmək üçün mütəmadi olaraq B, C və F qrupuna daxil olan vitaminlər qəbul etmək,

zəruri ərzaq məhsulları yemək lazımdır. Həmçinin hesab olunur ki, pəhriz saxlamaq yaddaşın pisləşməsinə səbəb ola bilər. Pəhriz saxlayarkən beyinin vacib maddələri qəbul etməməsi insanın əhval-ruhiyyəsinə və eyni zamanda yaddaşın fəaliyyətinə pis təsir göstərir.

Yaddaş gigiyenasına riayət olunmaması da yaddaşın zəifləməsinə və bir sıra anomaliyalara gətirib çıxara bilər. Belə ki, yorğunluq, həddən artıq informasiya ilə yüklənmə, güclü emosional sarsıntı yaddaşla bağlı bir sıra xəstəliklərlə nəticələnə bilər.

Ona görə də hər kəsin yaddaş, onun növləri və xüsusiyyətləri, informasiyanın yadda saxlanması üsulları, həmçinin yaddaşın inkişaf etdirilməsi, yaddaşın gigiyenasına riayət edilməsi ilə bağlı müəyyən məsələləri bilməsi çox vacibdir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, insanların yaddaşının inkişaf etdirilməsi, onlara yaddaşın düzgün idarə edilməsi ilə bağlı bilik və bacarıqların aşlanması informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasının əsas komponentlərindən biridir. Belə ki, zəruri yaddaş imkanlarına malik olmadan sürətlə dəyişən və artan informasiya axını qarşısında tab gətirmək qeyri-mümkündür.

4. Fərdlərdə informasiyanın emalı mədəniyyəti

İnsanın informasiya mədəniyyətini xarakterizə edən vacib komponentlərdən biri də informasiyanın emalı ilə bağlı olan bacarıq və vərdislərdir ki, bunlar insanın informasiya ilə davranışında çox önəmli rol oynayır. İnformasiya dünyasında insanlara yalnız informasiyanın özü deyil, həmçinin onu seçmək, qiymətləndirmək, sistemləşdirmək və emal etmək bacarığı lazımdır. İnsanın ən ali funksiyası daim qəbul etdiyi informasiyanı emal edərək yeni informasiya (bilik) yaratmaqdan ibarətdir. Lakin bütün insanlarda emal etmə qabiliyyəti eyni səviyyədə deyil. Əgər insan əldə etdiyi biliklərdən istifadə edərək müxtəlif məzmunlu materiallar hazırlaya bilmirsə, informasiyanı bir formadan başqa formaya çevirə bilmirsə, bu, informasiyanın emalı ilə bağlı problemlərin nəticəsidir. Yaxud hazır şəkildə əldə etdiyi bilikləri təhlil edərək müəyyən qərarların qəbul edilməsində ondan istifadə edə bilmirsə, bu emal etmə qabiliyyətinin, təfəkkür imkanlarının zəif olması ilə əlaqədardır.

İnformasiya bolluğu və müxtəlifliyi ilə yanaşı, səhih informasiyanın az olması, onun seçilməsinin və qiymətləndirilməsinin vacibliyi insanları gündəlik həyatda analitik informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olmağa məcbur edir. Başqa sözlə, cəmiyyətdə baş verən sürətli dəyişikliklər istənilən mütəxəssisdən öz predmet sahəsinə dair yenilikləri, baş verən dəyişiklikləri analiz etməyi, nəticə çıxarmağı, proqnoz verməyi və qərar qəbul etməyə hazır olmasını tələb edir.

Bu isə o deməkdir ki, insanlara yalnız hazır biliklərdən istifadə etməyi deyil, müəyyən bir problemi həll etmək üçün onu araşdırmağı, toplanmış informasiya və bilikləri emal edərək yeni informasiya (bilik) yaratmağı da öyrətmək lazımdır. Müxtəlif informasiyalardan ilkin xammal kimi istifadə edərək müxtəlif çeşidli məhsullar – informasiya məhsulları hazırlamaq bacarıqları bu gün olduqca önəmlidir. Formalaşan yeni tipli cəmiyyət, mütəxəssis hazırlığı sisteminin yenidən nəzərdən keçirilməsini və istənilən profil üzrə hazırlanan mütəxəssislərdə analitik bacarıqların da formalaşdırılmasını zəruri edir.

İnformasiyanın emalı prosesi ilkin verilənlər yığını üzərində müəyyən əməliyyatların yerinə yetirilməsi nəticəsində yeni informasiyanın alınması prosesidir. Emal prosesi informasiyanın formasının və ya məzmununun dəyişdirilməsi ilə nəticələnir. Yeni informasiyanın, yeni məzmunun əldə edilməsi ilə bağlı olan emal analitik emaldır.

İnformasiyanın analitik emalı ilkin informasiyanın içərisindən lazım olan məlumatların seçilməsi üçün onun məzmununun dərk edilməsi, təhlili və qiymətləndirilməsi əməliyyatlarını özündə əks etdirən yaradıcı bir prosesdir. Təhlil, daha qiymətli informasiyanı seçməyə, ikinci dərəcəli məlumat və verilənləri ayırmağa, yəni müəyyən analitik əməliyyatları yerinə yetirməyə imkan verir. Mətnin təhlili prosesi ilə eyni zamanda onun sintezi, yəni analitik əməliyyatlar nəticəsində alınmış əsas informasiyanın ardıcıl olaraq bir tam şəkildə birləşdirilməsi prosesi baş verir.

İlkin mətni emal etməklə yeni mətnin alınması – ixtisar etmə, əvəzləmə və yenisini daxil etmə prosesləri nəticəsində baş

verir. Bu proseslər isə öz növbəsində bir-birinə zidd olan iki üsulla – sadələşdirmə və mücərrədləşdirmə üsulu ilə yerinə yetirilir [13].

Analitik emal nəticəsində alınmış mətn digərlərindən, hər şeydən əvvəl, məntiqliliyi ilə seçilir. Çünki informasiyanın təhlili zamanı yazdığını faktlarla sübut etmə, yaxud əksini sübut etmə, dəlillər və analogiyalar gətirmə və s. kimi xüsusiyyətlər tələb olunur.

Göründüyü kimi, informasiyanın emalı prosesi sadə bir proses deyil, insandan analitik bacarıqlar tələb edir. Bunlara informasiyanın axtarışı, seçilməsi və qiymətləndirilməsi, təhlili, sistemləşdirilməsi, ümumiləşdirilməsi və tərtibatı ilə bağlı bacarıqları aid etmək olar. Beləliklə, görünür ki, ilkin informasiyanı yalnız mənimsəmək kifayət deyil, insanlara əsas məzmunu seçməyi, onu qısaca ifadə etməyi və məntiqi ardıcılıqla təqdim etməyi, yəni ilkin mətni emal etməklə yeni mətn hazırlamağı öyrətmək lazımdır.

İnformasiyanın analitik emalı prosesi insanın informasiya tələbatını ödəmək məqsədilə ardıcıl olaraq yerinə yetirilən bir neçə mərhələdən keçir. İnformasiya tələbatının təmin olunmasının həlledici şərti qarşıya qoyulmuş məsələnin həlli üçün ona məhz hansı informasiyanın lazım olmasının dərk edilməsi və bu tələbatın informasiya sorğusu şəklində dəqiq ifadə olunmasıdır [14]. Öz informasiya tələbatını dəqiq müəyyənləşdirdikdən sonra insan bu tələbatı uyğun informasiya toplamağa başlayır.

Bu baxımdan da, adi kitabxanalardan tutmuş elektron kitabxanalara, ensiklopediyalara və müxtəlif informasiya

sistemlərinə qədər bütün növ informasiya mənbələri barədə təsəvvürə malik olmaq, lazım olan ədəbiyyatı (informasiyanı) tez axtarib tapmaq üçün müəyyən bilik və bacarıqlara malik olmaq əmələtmə prosesinin ilkin şərtlərindən biridir.

Əldə olunmuş informasiyanın seçilməsi və qiymətləndirilməsi isə müəyyən olunmuş məqsəddən asılıdır, informasiya məqsədə çatmağa nə dərəcədə kömək edirsə, bir o qədər qiymətlidir. Yəni informasiyanın dəyəri nisbidir, müəyyən bir informasiya bir qisim insanlar üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmədiyi halda, başqaları üçün çox qiymətli ola bilər. İnsan əldə etdiyi bütün məlumatları özünün informasiya tələbatı baxımından qiymətləndirir, onu relevant və qeyri-relevant informasiyaya ayırır.

İnformasiya mədəniyyətinin informasiyanın emalı ilə bağlı komponentinin inkişaf etdirilməsinə insanlara informasiyanın təhlili və sintezi bacarıqlarını aşılamaqla nail olmaq olar. Məsələn, plan tərtib etmə, məqalə yazma, konspektləşdirmə, xülasə və icmal hazırlama və s. kimi sənədlərin hazırlanması bu bacarıq və vərdişlərin formalaşmasına kömək edə bilər.

Təhsil alanlarda informasiyanın emalı ilə bağlı bacarıq və vərdişlərin inkişaf etdirilməsi üçün layihə metodundan istifadə edilməsi çox müsbət nəticələr verə bilər. Layihə metodu XX əsrin 20-ci illərində amerikan pedaqoqu U.Klipatrik tərəfindən işlənib hazırlanmış pedaqoji texnologiyadır. Layihələr metodunda əsas məqsəd müxtəlif fənn sahələrinə aid biliklərin inteqrasiyasını tələb edən problemlərin və ya praktiki tapşırıqların həlli prosesində təhsil alanlara bilikləri müstəqil şəkildə əldə etmək imkanlarını yaratmaqdan ibarətdir və burada

müəllim koordinator, ekspert kimi iştirak edir [15]. Təhsil alanlar layihə üzərində işləyərkən qoyulmuş problemin həlli istiqamətində düşünərək plan tutmağı, müxtəlif informasiya mənbələri ilə işləməyi, əldə olunan informasiyanı strukturlaşdırmağı öyrənirlər. Layihə üzərində iş müxtəlif mənbələrdən informasiya toplayaraq bu informasiyanı müqayisə etmək, problemin həlli baxımından onun əhəmiyyətliliyini müəyyən etmək, nəticə çıxarmaq, öz fikirlərini ifadə etmək kimi xüsusiyyətlərin formalaşmasına kömək edir.

Məktəb dövründən başlayaraq uşaqlara yaş səviyyəsinə uyğun şəkildə layihələr üzərində iş vərdişlərini aşılamaq və onlarda informasiya ilə məqsədyönlü, həmçinin sərbəst şəkildə işləmək xüsusiyyətlərini tədricən inkişaf etdirmək olar. Təbii ki, bunlar “İnformasiya mədəniyyəti” kursunun məzmununda öz əksini tapmalıdır. Nəticədə isə, insanlarda informasiya cəmiyyətinin şərtlərinə uyğun şəkildə yaşamaq üçün vacib olan informasiya emalı ilə bağlı bacarıq və vərdişlər yüksək səviyyədə olar.

5. Fərdlərdə informasiyanın mühafizəsi mədəniyyəti

Müasir dövrdə informasiyanın əsas kapital hesab olunması, onun dəyərinin və əhəmiyyətinin artması ilə əlaqədar olaraq informasiyanın mühafizə olunmasının zəruriliyi də artmışdır. Çünki dəyər kəsb edən şeylər sahibinə zərər vurmaq üçün həmişə təhlükəyə məruz qalır: oğurlanır, satılır, məhv edilir və s. Bu baxımdan, informasiyanın mühafizəsi ilə bağlı bacarıq və vərdişləri də insanın informasiya mədəniyyətinin komponentləri sırasına aid etmək olar.

Əvvəlki dövrlərdə insanlar maddi obyektlərin emalı üçün əmək alətləri və maşınlardan istifadə edir, istehsal prosesi haqqında informasiyanı isə əsasən beyinlərində və kağız daşıyıcılarda saxlayırdılar. Hal-hazırda isə, insan fəaliyyətinin demək olar ki bütün sahələrində informasiyanın toplanması, emalı və saxlanması üçün kompyuterlərdən istifadə olunur.

Bu gün artıq kompyuter şəbəkələrində, müxtəlif təyinatlı elektron verilənlər bazalarında müəssisələrin, dövlət və ictimai təşkilatların və ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyəti haqqında böyük miqdarda müxtəlif növ informasiyalar toplanır və saxlanılır. Belə şəraitdə vətəndaşlara və təşkilatlara zərər vermək məqsədilə bu informasiyadan istifadə olunması təhlükəsi yaranır [16]. Ona görə də informasiya sistemləri ilə işləyən insanlar burada toplanan informasiyanın qorunmasının vacibliyini və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün nə etmək lazım olduğunu bilməli və buna cavabdeh olmalıdırlar.

Son dövrlərə qədər informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi probleminin həlli zamanı əsas diqqət müxtəlif texniki və texnoloji üsul və vasitələrin işlənilib hazırlanmasına (antivirus proqramlarının, şəbəkələr arası ekranların, spam-filtrlərin, müxtəlif nəzarət və çıxışın məhdudlaşdırılması üsullarının yaradılması, hadisələrin qeydiyyatı və s.) yönəldilmişdi. İnformasiya – kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) bütün sahələrə tətbiqi, cəmiyyətdə informasiyanın fundamental rolunun dərk edilməsi, informasiyanın vacib strateji resurslar kateqoriyasına daxil olması informasiya təhlükəsizliyinin yalnız texniki və texnoloji həllərdən deyil, daha çox cəmiyyətin və onun üzvü olan insanların mədəniyyətindən asılı olduğunun dərk edilməsinə səbəb oldu [17].

Təsadüfi deyil ki, BMT tərəfindən 2003-cü ildə “Qlobal informasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətinin yaradılması” ilə bağlı qətnamə qəbul edilmişdir. Həmin qətnamədə informasiya sistemlərini və şəbəkələrini yaradan, onları idarə edən və onlardan istifadə edən dövlət orqanları, müəssisələr, digər təşkilatlar və fərdi istifadəçilər üçün doqquz bənddən ibarət tələblər müəyyən olunmuşdur. Bu da informasiya təhlükəsizliyi məsələlərinin nə dərəcədə önəmli olduğunu göstərir.

İnformasiyanın mühafizəsi məsələləri ilə yanaşı, fərdi təfəkkürün qorunması problemlərini, eləcə də informasiya etikası, insan psixikasının mühafizəsi üzrə tədbirləri də informasiya təhlükəsizliyi problemlərinin tərkib hissəsi hesab etmək olar.

Məlumdur ki, insanı əhatə edən mühit - ailə, təhsil müəssisəsi, cəmiyyət, həmçinin informasiya mühiti onun bir şəxsiyyət kimi yetişməsində, dünyagörüşünün formalaşmasında

mühüm rol oynayır. İnformasiya cəmiyyəti şəraitində isə tələbatların, maraqların, baxışların, dəyərlərin, ümumilikdə dünya-görüşünün formalaşmasına İKT-nin, İnternetin böyük təsiri var.

İnternetdə əhəmiyyətli və faydalı informasiya resursları ilə yanaşı, dini ekstremizmi və millətçilik ideyalarını yayan, həmçinin zərərli adətləri təbliğ edən çoxlu sayda informasiyalar da yerləşdirilir. Bu tip informasiyaların mənfi təsirinə ən çox məruz qalan isə uşaq və yeniyetmələrdir. Şüur səviyyəsi və dünyagörüşü yetərinə formalaşmadığı üçün belə informasiyalar onların psixikasına olduqca zərərli təsir göstərir. Belə halların qarşısının alınmasında qanuni tədbirlərlə yanaşı, maarifləndirməyə də xüsusi önəm verilməlidir.

Son zamanlar geniş müzakirə olunan və İnternetin mənfi təzahürlərindən biri olan İnternet - asılılıq problemi ilə üzlaşələrin də əksəriyyətini gənclər təşkil edir. İnternetdən müxtəlif məqsədlərlə istifadə edən gənc və yeniyetmələr burada müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurur, söhbətləşir, forumlarda iştirak edir, şəbəkə oyunlarına aludə olur və saatlarla İnternetdən ayrılı bilmirlər. Uzun müddət bu informasiya labirintində ilişib qalmaq “İnternetdən asılılıq sindromu”nun yaranmasına səbəb olur. Bunun psixoloji nəticəsi isə sosial izolyasiyaya (digər insanlarla ünsiyyətin və dostluq əlaqələrinin kəsilməsinə) və bir sıra ciddi problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır.

Qlobal informasiya məkanı həmçinin insanlarda yeni davranış stereotiplərinin meydana çıxmasına səbəb olur. Məsələn, yenicə proqramlaşdırma ilə məşğul olmağa başlayan gənclər burada sərbəstlik və cəzasızlıq şəraiti hiss etdiklərindən özlərini başqalarının yanında təsdiq etmək üçün təhlükəsizlik

təminatı zəif olan informasiya sistemlərini dağıtmaq, müxtəlif virus proqramları yaratmaq həvəsinə düşürlər. Yəni hakerlik fəaliyyəti ilə məşğul olurlar. Ən acınacaqlısı isə odur ki, çox vaxt onlar öz hərəkətlərinin cinayət olduğunu dərk etmirlər.

Hazırda İnternet insanlara müxtəlif çeşidli xidmətlər təklif edir ki, bu xidmətlərdən istifadə onlara qarşı müəyyən cinayətlərin törədilməsinə şərait yaradır. Məsələn, insanlar sosial şəbəkələrdə qeydiyyatdan keçməklə, özlərinə aid bir çox şəxsi məlumatları burada yerləşdirirlər: özlərinin, ailə üzvlərinin, o cümlədən uşaqlarının, mülkiyyətlərinin şəkillərini, gündəlik həyatlarına (iş, ev, istirahət, iştirak etdikləri tədbirlər) dair video süjetləri, özlərinin məşğuliyyəti, xobbisi, gələcək planları haqqında informasiyanı və s. Bu zaman bu məlumatlardan istifadə edərək həmin şəxslərə və onların ailə üzvlərinə qarşı cinayətlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi təhlükəsi yaranır.

Beləliklə, müasir dövrdə informasiyanın qorunması və onun təhlükəsizliyinin təmin edilməsi haqqında bilik və bacarıqlar mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Ona görə də, insanlara kiçik yaşlardan başlayaraq informasiya məkanında davranış qaydaları aşılanmalı, onlar İnternetin zərərli kontentləri və onların insanın psixikasına mənfi təsiri barədə məlumatlandırılmalı, həmçinin bu təsirlərdən qorunma üsullarını bilməlidirlər. İnsanlar bilməlidir ki, informasiya resurslarından düzgün istifadə etməmək başqalarının hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxarır və onlar bunun üçün məsuliyyət daşıyırlar. Hər bir kəs malik olduğu informasiyanı qorumağı bacarmalı, ondan başqalarına zərər vurmaq üçün istifadə etməməlidir.

6. Fərdlərdə informasiyanın təqdim olunması mədəniyyəti

İnsanın yüksək informasiya mədəniyyətinə malik olmasını göstərən mühüm komponentlərdən biri də informasiyanın təqdimatı (ötürülməsi) ilə bağlı bacarıqlardır. Hər hansı bir predmet, hadisə və s. barədə hissiyyat orqanları vasitəsi ilə ətraf mühitdən əldə edilən və ya emal nəticəsində alınan informasiyanın aydın, lakonik, anlaşılıq şəkildə başqalarına çatdırmaq bacarığı insanın informasiya mədəniyyətinin əsas göstəricilərindən biri hesab oluna bilər. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, hətta ali təhsilli insanların içərisində də öz fikirlərini şifahi və yazılı formada düzgün ifadə etmək qabiliyyətinə malik olmayanlara rast gəlinir.

İnformasiyanın təqdim olunması əsasən nitq vasitəsilə həyata keçirilir, bu baxımdan nitq mədəniyyəti informasiya mədəniyyətinin bu komponent üzrə tərkib hissələrindən biri hesab etmək olar. İnsanın nitq qabiliyyətinin və leksikonunun inkişafı kiçik yaşlardan başlayaraq ömrü boyu davam edir. Məktəbdə şəx demək, dərsi nəql etmək, müəyyən ədəbi personajların dili ilə danışmaq, sinif yoldaşları ilə aktiv ünsiyyət fikirlərini ifadə etmək qabiliyyətinin, nitq mədəniyyətinin inkişafına təkan verir. Lakin burada nitq mədəniyyətinin formalaşdırılması sistemli xarakter daşıyır.

Onu da qeyd etmək istərdik ki, son dövrlərdə orta və ali təhsil müəssisələrində biliyin yoxlanılması və qiymətləndirilməsində test üsulundan istifadə, gənclərin internet vasitəsilə

ünsiyyət münasibətlərinə üstünlük verməsi bu sahədə olan problemlərin daha da dərinləşməsinə səbəb olmuşdur.

Ali təhsil sistemində də müəyyən ixtisaslar istisna olmaqla, nitq mədəniyyətinin formalaşdırılması istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü iş aparılmır. Halbuki, insanın ətraf mühitlə bütün növ qarşılıqlı münasibətlərində bu qabiliyyətin olması çox önəmlidir. Nitq vasitəsilə insan özünü cəmiyyətə təqdim edir, onun daxili aləminin zənginliyi, dünyagörüşü, ziyalılığı, nə dərəcədə məlumatlı olması məhz bu yolla təzahür edir [18].

İnformasiyanın ötürülməsi zamanı insan informasiya mənbəyi kimi çıxış edir. Ona görə də informasiya elə şəkildə təqdim olunmalıdır ki, onu qəbul edənlər üçün aydın olsun. Nitq o zaman daha aydın olar ki, mümkün qədər dolğun cümlələrdən təşkil olunsun, orada həddən çox xüsusi terminlərdən istifadəyə yol verilməsin, onun qrammatik quruluşu mürəkkəb olmasın, izah olunan fikrin mahiyyətini açsın [19].

Nitqin gözəl alınması üçün onun məzmunlu, ardıcıl və təsirli olması kimi xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Nitq həmişə müəyyən məzmunla malikdir, çünki orada insanın başqalarına ötürmək istədiyi informasiyanın mahiyyəti açıılır. Öz çıxışını məzmunlu qura bilmək və fikirlərini adekvat şəkildə çatdırmaq üçün geniş söz ehtiyatına malik olmaq zəruri şərtlərdən biridir. Lakin yalnız söz ehtiyatı kifayət deyil, bu sözləri düzgün seçməyi və öz nitqinə daxil etməyi də bacarmaq lazımdır.

Nitqin aydınlığı əsasən, çıxış edənin öz çıxışını auditoriyanın terminoloji bazasına uyğunlaşdırmaq bacarığından

asılıdır. Məsələn, müəllim yeni dərsi izah edərkən auditoriyaya məlum olmayan terminlərdən istifadə edərsə, onda bu mövzu onlar üçün aydın olmayacaq. Yaxud hər hansı peşə sahibinin öz həmkarları ilə danışığında istifadə etdiyi xüsusi sözlər başqa auditoriyada başa düşülməyə də bilər. Bu baxımdan, informasiyanın təqdim olunması zamanı auditoriyanın tərkibinin nəzərə alınması çox vacibdir. Ona görə də fərdlərdə öz çıxışını müxtəlif şəkildə qurmaq bacarığı inkişaf etdirilməlidir.

Çıxış zamanı mimika və jestlərdən istifadə olunması da həm informasiyanın ötürülməsinə, həm də dinləyənlər tərəfindən onun qəbul edilməsinə kömək edir. Bu baxımdan, informasiyanın nitqsiz ötürülməsi vasitələrindən olan jest və mimikadan istifadə üsullarının da xüsusi olaraq öyrənilməsi məqsədəuyğundur.

İnformasiyanın yazılı şəkildə təqdim olunması isə tamamilə fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Mətn, yazıldığı dilin qrammatik qaydalarına ciddi surətdə əməl olunduğu halda oxucular üçün aydın olur. Yazılı mətn struktur baxımından daha geniş və sintaktik cəhətdən düzgün qurulmuş mətndir. İnformasiyanın məzmununun yazılı şəkildə çatdırılması məzmununda söylənilən fikirlərlə əlaqədar olan bütün əhəmiyyətli əlaqələrin mümkün qədər tam açılmasını tələb edir.

Yazılı mətnin hazırlanması zamanı əvvəlcədən onun dəqiq planının və tərtibat üslubunun müəyyən olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnsanın hər hansı bir məsələ barədə mülahizələri, baxışları yazılı mətnin köməyi ilə özünün daha tam və adekvat ifadəsini tapır. Yazı dilinin yüksək forması öz fikirlərinin ardıcıl və əlaqəli şəkildə ifadə edilməsi bacarığıdır.

Öz fikirlərini tam və ardıcıl çatdırmaq üçün dilin qrammatikasını bilmək və sadəcə geniş leksik bazaya malik olmaq yetərli deyil. Mətnin tərtib olunması üçün sözlərin seçimi çox dəqiq olmalıdır ki, müəyyən oxucu dairəsi tərəfindən aydın başa düşülsün. Arzu olunan formada mətn yazmaq üçün o dəfələrlə işlənilməli, cilalanmalı və təkmilləşdirilməlidir.

Aydın, hamı tərəfindən başa düşülən yazı yazmaq üçün təsvir olunan sahəni dərinləndirilmək və mövzunu yaxşı araşdırmaq lazımdır. Yəni hər hansı bir mövzuda yaxşı material hazırlamaq üçün həmin mövzu ilə bağlı çoxlu sayda mənbələrə müraciət etmək, toplanan informasiyanı diqqətlə oxumaq, təhlil etmək və yeni mətn yaratmaq qabiliyyəti tələb olunur. Göründüyü kimi, informasiyanı düzgün, aydın şəkildə təqdim etmək bacarığı bilavasitə insanın informasiyanın qəbulu və emalı ilə bağlı bilik və bacarıqları ilə sıx bağlıdır.

Yazılı mətnin hazırlanması zamanı cümlənin strukturunun düzgün qurulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Cümlənin strukturu elə olmalıdır ki, oxucunu yormasın. Mətni hazırlayarkən ilk növbədə onu qəbul edən insanları göz önünə götürmək və mümkün qədər sadə cümlələrdən istifadə etmək lazımdır ki, onu qavramaq asan olsun.

Yazılı mətnə əhəmiyyət kəsb edən məqamlardan biri də cümlələrin ardıcılığı və burada deyilən fikirlərin məntiqi bağlılığıdır. Hər bir yeni fikir əvvəlki fikirlərin məntiqi davamı olmalı və onlarla ziddiyyət təşkil etməməlidir. Mətnə təkrarçılıq hallarına yol verilməsi də mətnin məzmununa xələl gətirir. Ona görə də yazılan mətni bir neçə dəfə diqqətlə oxumaq və təkrarlanan fikirləri ixtisar etmək lazım gəlir.

Hazırda yazı dilinin bir çox stilləri və növləri var ki, onlarla tanışlığa məktəb yaşlarından başlanılmalıdır. Ana dili dərslərində sərbəst mövzular üzrə inşa yazmaq bu baxımdan əhəmiyyətli olsa da, bu sistemli xarakter daşıyır. Yazı yazma vərdişləri xüsusi olaraq öyrədilməlidir. Həmçinin yazılan mətnlərin təhlil və müzakirə olunması, qiymətləndirilməsi və səhvlərin deyilməsi şagirdlərin yazı dilinin inkişaf etdirilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Fikrimizcə, mətnin şifahi və yazılı formada təqdim olunması ilə bağlı bilik və bacarıqların öyrənilməsi “İnformasiya mədəniyyəti” fənninin predmetinə daxil edilməlidir. İnformasiyanın şifahi və yazılı şəkildə təqdim olunmasından başqa, onun şəkil, sxem, qrafik, diaqram və s. kimi təsviri üsulları da var. İnformasiyanın qrafik təsviri mətn formasında olan informasiyanın vizuallaşdırılması üsuludur. Vizuallıq informasiyanın qəbulunu və onun məzmununun başa düşülməsini asanlaşdırdığı üçün bu üsullar da mənimsənilməlidir.

Nəticə

Aparılan təhlillər belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, informasiya cəmiyyəti şəraitində yaşamaq və fəaliyyət göstərmək üçün tələb olunan informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi insanın informasiya ilə davranışında özünü göstərir. İnsanın informasiya ilə davranışı isə onun informasiyanı qəbul etmə, yadda saxlama, emal və mühafizə etmə, təqdim etmə (ötürmə) mədəniyyətinin səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Bu

bacarıqlar bütün insanlarda eyni səviyyədə olmadığı üçün onlarda informasiya mədəniyyətinin səviyyəsi də fərqli olur. Bu müxtəliflik insanlar arasında informasiya bərabərsizliyi adlandırılan yeni növ bərabərsizliyin yaranmasına gətirib çıxarır. Bunun qarşısının alınması üçün insanlarda informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması, onun strukturunu müəyyən edən bacarıqların xüsusi olaraq inkişaf etdirilməsi tələb olunur:

- İnsanlara informasiyanın düzgün qəbulu ilə bağlı bilik və bacarıqlar aşılmalıdır. Kiçik yaşlardan başlayaraq insanları əsas qəbuletmə kanalına görə qruplaşdırmaqla onun imkanlarını genişləndirmək, həmçinin tədricən digər qəbuletmə kanallarını da inkişaf etdirmək lazımdır.

- Xüsusi üsul və vasitələrin köməyi ilə insanlara informasiyanı yadda saxlama üsullarını, eyni zamanda öz yaddaşını idarə etməyi və inkişaf etdirməyi, eləcə də yaddaşın gigiyenasına riayət etmə, onu qoruma və yaxşılaşdırma vərdişlərini öyrətmək lazımdır.

- İnsanlarda informasiyanın emalı prosesi ilə əlaqədar analitik bacarıqları inkişaf etdirmək lazımdır. Bunun üçün informasiyanın axtarışı, seçilməsi, qiymətləndirilməsi, sistemləşdirilməsi, təhlili, sintezi və ümumiləşdirilməsi ilə bağlı vərdişlər öyrədilməlidir.

- Müasir dövrdə informasiyanın qiymətli resursa çevrilməsi onun qorunması və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsini ön plana çıxarmışdır. Bu isə insanlardan informasiyanın qorunması üçün vacib olan bilik və bacarıqlara yiyələnməyi, həmçinin informasiya mühiti ilə

qarşılıqlı əlaqədə olarkən etik və hüquqi normalara əməl edilməsini tələb edir.

- İnsanın informasiya mədəniyyətini xarakterizə edən əsas əlamətlərdən biri də informasiyanın təqdim olunması bacarığıdır. İnformasiyanın təqdim olunması əsasən şifahi nitq və yazı vasitəsilə həyata keçirildiyi üçün müvafiq bilik və bacarıqlar, eyni zamanda informasiyanın ötürülməsinin digər vasitələri olan jest, mimika, qrafik təsvir və s. də xüsusi olaraq öyrədilməlidir.

İnsanlarda yeni cəmiyyətin tələblərinə cavab verən informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması ilk növbədə təhsil sisteminin üzərinə düşür. Təhsil sistemi tərəfindən bu vəzifənin yerinə yetirilməsi ümumtəhsil məktəblərinin tədris planına "İnformasiya mədəniyyəti" fənninin daxil edilməsi vasitəsi ilə həyata keçirilə bilər. Bu fənn daxilində təhsil alanlarda kiçik yaşlardan başlayaraq informasiyanın qəbulu, yadda saxlanması, emalı, mühafizəsi və ötürülməsi bacarıqlarının harmonik inkişafına nail olmaq lazımdır. Fərdlərin ümumi informasiya mədəniyyəti bu bacarıqların məcmusundan ibarət olduğu üçün onların hər biri yüksək səviyyədə olmalıdır ki, onlar gələcəkdə hansı sahədə fəaliyyət göstərmələrindən asılı olmayaraq gün-gündən sürətlə artan informasiya və bilikləri mənimsəməkdə və tətbiq etməkdə çətinlik çəkməsinlər.

ӘДӘБИҰАТ

1. Слабунова Э.Э. Информационная культура в концепции лицейского образования. <http://vio.fio.ru>.
2. Воробьев Г.Г. Школа будущего начинается сегодня: кн.для учителя. М., 1991. -237 с.
3. Медведева Е.А. Основы информационной культуры // Социз. -1994. -№11. –с.59.
4. Хангельдиева И.Г. О понятии «информационная культура» // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф., Краснодар-Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.: Тез. Докл. –Краснодар 1993. –С.2.
5. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности: Введение в курс: Учеб. пособие для вузов культуры и искусства // Н.Б. Зиновьева, под ред. И.И. Горловой; Краснодар. гос. акад. культуры. - Краснодар, 1996. - С. 141.
6. Гендина Н. И. Информационная грамотность и информационная культура личности: международный и российский подходы к решению проблемы // Открытое образование. 2007. № 5(64).

7. Ретуш Л. А. Практикум по наблюдению и наблюдательности. СПб.: Питер, 2001. -176 с.
8. Психологический словарь. <http://psi.webzone.ru>
9. Негодаев И.А. Информатизация культуры. http://polbu.ru/negodaev_informculture.
10. Дмитриева Н. Ю. Общая психология. Конспект лекций. М.: Эксмо, 2007. - 128 с.
11. Гайдамак Е.С. Информационно-аналитическая деятельность специалиста в области образования. //Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета», Выпуск 2006. www.omsk.edu.
12. Васильева Е. Законы памяти и техники эффективного запоминания. www.elitarium.ru.
13. Провоторов В. И. Аннотирование и реферирование как методические приемы в обучении работе над специальными текстами. <http://scientific-notes.ru>.
14. Щербицкий Г.И. Информация и познавательные потребности. // Мн.: Изд-во БГУ, 1983, 160 с.
15. Курбатова Л.М. Проектная деятельность студента как технология освоения информационной культуры

будущего специалиста // Информатика и образование, №1, 2008.

16. Колин К. К. Информационная безопасность как гуманитарная проблема // Открытое образование. - 2006. - N 1(54). - С. 86 - 93.

17. Малюк А.А., Литинская Л.В., Коваленко С.Ю. Формирование информационной культуры общества – важнейший фактор обеспечения информационной безопасности. www.pvti.ru.

18. Старкова Г.И. Речевая культура как показатель общей культуры человека. www.aeli.altai.ru.

19. www.psyznaiyka.net.

Alguliev R.M., Mahmudova R.Sh. Structural approach to the formation of information culture of individuals. Express information. Series of Information Society.

Baku: “Information Technologies” Publishing House, 2011, 46 pp.

The material is devoted to issues of information culture of individuals. Various views, approaches to the concept of information culture are studied and different structural approaches offered in the article. It is shown that an individual's information culture consists of the knowledge and skills related to the information acceptance, saving it, ensuring its protection, as well as information processing and presentation; and each of them are investigated separately. To achieve high-level formation of Information culture, comprehensive development of knowledge and skills of the people is recommended.

Алгулиев Р.М., Махмудова Р.Ш. Структурный подход к формированию информационной культуры личностей. Экспресс-информация, Серия Информационное общество. Баку: Изд. «Информационные Технологии», 2011, 46 с.

Экспресс-информация посвящена вопросам формирования информационной культуры личностей. Исследуются различные точки зрения и подходы к понятию информационной культуры и предложен новый структурный подход. Показано, что структура информационной культуры личности состоит из совокупности знаний и способностей приема, сохранения, обработки, обеспечения безопасности и представления информации и каждое из них исследуется в отдельности.

Для достижения формирования высокого уровня информационной культуры рекомендуется всестороннее развитие этих знаний и способностей у людей.

**Rasim
Məhəmməd oğlu
Əliquliyev**

AMEA İnformasiya Texnologiyaları
İnstitutunun direktoru, AMEA-nın
müxbir üzvü, texnika elmləri doktoru,
professor

director@iit.ab.az

**Rəsmiyə
Şərif qızı
Mahmudova**

AMEA İnformasiya Texnologiyaları
İnstitutunun Tədris - İnnovasiya
Mərkəzinin rəhbəri

training_center@iit.ab.az

Texniki redaktor: Anar Səmidov
Korrektor: Ləman Manahova
Kompyuter tərtibatı: Zülfiyyə Hənifəyeva

Çapa imzalanmışdır: 10.10. 2011. Çap vərəqi:60x84,
Sifariş № 34, sayı 100 ədəd.
